

## **ТВОРЧИСТЬ НІЗАМІ ГЯНДЖЕВІ: ФОРМИ РЕЦЕПЦІЇ В УКРАЇНІ**

*В статті простежуються основні етапи та форми рецепції творчості Нізамі в Україні. Основна увага зосереджена на дослідженнях М.Гулака та А.Кримського.*

**Ключові слова:** перська, азербайджанська література, етапи, форми рецепції.

Міркувати про шляхи/способи сприйняття художньої спадщини Нізамі, можна, бодай побіжно охарактеризувавши ґрунт, на якому вони відбувалися, чинники, що в різних історичних умовах сприяли/перешкоджали азербайджансько-українському взаємопізнанню. Це підтверджують «Писання...» М.Драгоманова, праці М.Костомарова, М.Сумцова, інших дослідників української та азербайджанської/тюркської словесної творчості. Найпростіші – зумовлені міфологічною спадщиною, міграцією мотивів і сюжетів, полігенезом, спричиненою, за Е.Ленгом, універсальністю людського мислення тощо. Їх можна простежити в українських думках та азербайджанських дас-танах, ліричних піснях та ліриці ашугів, «Слові о полку Ігоревім» та «Кі-табі-деде-Коркуд», п'ята пісня з якого («Пісня про Домрула» в перекладі І.Тарасенка була вміщена М.Чернявським в альманасі «Перша ластівка», що видавався в Херсоні [1]). М.Мірошніченко, наприклад, стверджує, що тему України-Руси в азербайджанській літературі «уперше...за торкнув саме Нізамі Гянджеві, який у поемі «Іскандер-наме» сім розділів присвятив походо-ві А.Македонського проти Кінтала-Руса (руського князя – Л.Г.), чие військо взяло штурмом Дербент, Барди...» [2]<sup>1</sup>.

Творена до XIII ст. перською мовою, азербайджанська словесність уже тоді осмислювалася не лише у своїх малих і великих контекстах: лінгвістич-на єдність культури не стерла з її обличчя того, що кровно зв'язувало літера-туру з Азербайджаном. В серединному (перехідному) контексті (М.Кундера називає таким, наприклад, Скандинавію для Швеції й інших літератур, Ла-

---

<sup>1</sup> Відомий сходознавець А.П.Ковалівський припускає, що одним із джерел відомостей про русів та напад на Берди могли бути переробки різними мовами сюжетів «Олександрії», а також «Дивини створіння», зокрема підрозділ «Рус», перського письменника Хамазані та азербайджанського поета – попередника Нізамі – Хакані. Він також згадує про русів, що походили, за твердженнями дослідників, в основному з Галицького князівства й разом із хозарами воювали у Шірвані // Ковалівський А. Зв'язки зі Сходом та сходознавство у Києві й Наддніпрянщині в середні віки // Мовні та літературні зв'язки України з країнами Сходу. – К., 2010. – С. 102-107.

тинську Америку – для Колумбії) [4], у якому упродовж віків розглядалася творчість Нізамі, із самого початку вивчення європейцями (XVIII – XIX ст.) її визначенне особіне місце – творчості великого гуманіста, талановитого майстра слова.

Слов чекань сребро. Деньги – прах. Это ведаем все мы.

Лишь газель в тороках у блестящего слова – дирхемы.

Лишь оно на престол столько ясных представило прав,

И держава его всех земных полновластней держав.

(«Сокровищница тайн», пер. К.Липскерова и С.Шервинского) [5]

Опрацьований фактичний матеріал дозволяє робити висновок, що рецепція художньої спадщини Нізамі в Україні відбувалася різними шляхами: освоєнням у широкому контексті перської літератури, її жанрового розмаїття (особливо газелі), багатства «Хамсе» та численних назіре та книги поем «Пятериця», традиційних сюжетів та образів (Іскандера, Фархада, Ширін, Лейлі, Меджнуна). І вужче, у контексті власне азербайджанському, - цей шлях найщільніше пов'язаний із ХХ – поч. ХХІ ст.: перекладами, натепер це ціла бібліотека, переважно поетична, доповнена на поч. ХХІ ст. двотомною антологією, упорядкованою М.Мірошниченком, - науковими розвідками про автора тощо (в російській науці він достатньо переконливо репрезентований працею М.Марра «Хакані – Нізамі - Руставелі»). Хоч сам А.Кримський «камертоном для майбутніх робіт про великого поета» вважав праці Є.Бертельса. Є й третій шлях. На нього змогли вийти лише ерудити на зразок А.Кримського, Г.Крачковського: вони поєднували у своїх вислідах обидва напрями освоєння Нізамі. Тут народжувалися «История Персии и её литературы...» (М., 1909). Припускаю, що стимульована вона була, окрім наукового інтересу до Близького і Середнього Сходу, ще й «Історією перської літератури» Е.Брауна, чия праця у 2-х томах (Лондон, 1902-1906) охоплювала період, на вивчення якого А.Кримський поклав своє життя: том 1 – від найдавніших часів до Фірдуосі; том 2 – від Фірдуосі до часів Сааді (XIII ст.). Ця праця, писав у «Історії Персії...» вчений 1923 року (дослідження «виросло» із роботи попередньої, 1909), як і інші, «одчиняють для дальших дослідників іще дуже широке, розлоге, незоране поле» [6]. До цього ряду я б віднесла «Перський театр» (М., 1906), «Тюрки, їх мови та літератури» (1930), конспективно викладеної у словнику Гранат, «Страницы из истории Северного или Кавказского Азербайджана...», вміщені у збірнику, присвяченому академіку М.Марру (1938) та ін. Упродовж усього вивчення автор подумки простежує/тримає в полі зору взаємини персів із Руссю, вказуючи на активніші, наприклад, у Х ст., слабші з різних причин – у ХІ ст. Причому висновки ці вчений робить, залучаючи до вислідів факти/дані інших галузей

знань, не лише історії культурно-літературної. «Якщо саманідські монетні скарби (X) викопуються на Русі пудами, - міркує автор, - то скарбів XI в. ..., можна сказати, зовсім не доводиться викопувати...» [6, 162]. Хрестоматійною тут є праця «Хафіз та його пісні», до якої я повернуся далі, та ненадрукована й досі робота про Джамі (понад 400 сторінок), що зберігається у фондах бібліотеки ім. В.Вернадського.

У контексті власне азербайджанському працювали М.Гулак, О.Навроцький, Л.Лопатинський, В.Дубровський та ін., чиї труди завдяки ґрунтовним дослідженням М.Павлюка, Н.Поракішвілі, О.Баґрія, Ю.Кочубея, В.Марченка, М.Веркальця, М.Мірошниченка, А.Аббаса, З.Алієвої, Ф.Туранли, О.Василюк поступово повертаються в українську науку.

Як показує фактичний матеріал, у різні періоди робота з азербайджанськими джерелами/художньою літературою була зумовлена певними обставинами: чи то долею політичного заслання, як-от у М.Гулака, О.Навроцького, чи-то життєвими обставинами – Л.Лопатинський, О.Баґрій, В.Дубровський, В.Зуммер, чи-то науковими інтересами – Б.Лунін, П.Лозієв, М.Павлюк, М.Веркалець, Ю.Кочубей, В.Марченко, М.Мірошниченко, З.Алієва. Зроблений вибір, визначений напрям роботи, як правило, реалізовувався з дотриманням неписаних законів, суть яких М.Гулак, автор знаменитої праці «Про видатного персидського поета Нізамі Ганджієвського та його поему «Похід руських проти Берда» (1889) виклав (він – герой роману Р.Іванчука «Четвертий вимір») так: «Людина, яка приїхала на нове місце, не конче має одягнути шапку, яку там носять, але обов'язково повинна пізнати народ тієї країни, - його мову, культуру, висоти й глибини психології» [8]. М.Гулакові, пам'ятаємо, належав переклад фрагменту Нізамієвої поеми «Іскандер-наме», «Лейлі і Меджнун» Фізулі. Він – духовний побратим Ваґіфа, М.-Ф. Ахундова та інших діячів азербайджанської культури, активний автор «Сборника для описания племен и местностей Кавказа», газети «Кавказ», «Русской старины», «Обзора», редагованого Н.Ніколадзе, «Тифлисского вестника», азербайджанської газети «Кяшкуль», редагованої Джелалом Унсізаде. Сторінки численних зустрічей М.Гулака й М.-Ф.Ахундова, їх дискусії з приводу творчості Нізамі, блискуче відображені на основі опрацьованих джерел Р.Іванчуком. «Гулак не роздвоюється. Він або мовчить, або виходить з відкритим забралом», - пише про нього автор [7, 146]. Так було при прочитанні Руставелі, «Давида Сасунського», «Амірані», так сталося і в його тлумаченні творчості Нізамі – «в своїй основі азербайджанської» [8, 147], підтверджував автохтонність спадщини Нізамі вчений. Цікавий хід, до якого вдається М.Гулак, прагнучи «відкрити» передовсім російськомовному читачеві азербайджанську літературу: він ґрунтовно аналізує праці європейських

дослідників перської літератури («Історію перського письменства» Гаммера, А.Берже, зокрема його томи «Актив Кавказької археографічної комісії», «Збірник пісень закавказьких поетів тюрксько-азербайджанською мовою»), де власне азербайджанська займала своє почесне місце. «Я давно ношуся з думкою написати книжку про Нізамі. Про його феномен», - зізнається М.Гулак – герой роману Р.Іваничука [7, 177]. Те, як уявляв собі цей феномен український учений, знову-таки, на основі першоджерел, письменник майстерно передав через розмову з ним уже згаданого Джелала Унсі-заде під час подорожі до Берди:

- ...ви, як більшість дослідників, ... вважаєте Нізамі перським поетом?

- Ні, - рішуче відказав Гулак. – Я називаю його за традицією перським поетом тому, що писав на фарсі, але вважаю національно азербайджанським. Писали ж польські поети латиною... поеми Нізамі заселяють азербайджанці, одягнуті в свої народні костюми. І мислять вони по-азербайджанськи, тільки поет за них говорить перською мовою, бо тоді ще не настав час Фізулі. У нас до Шевченка писали церковнослов'янщиною... А що Нізамі повторювався в темах за Фірдуосі? Гете теж створив «Фауста» на старому сюжеті... [7, 179].

На жаль, із задуманих М.Гулаком перекладів «Іскандер-наме», «Семи красунь», зокрема, історії-казки слов'янської красуні, а головне – книги про Нізамі надрукований був лише фрагмент із п'ятої поеми «Хамсе». Можна стверджувати, що М.Гулак, якого в листі до академіка В.Вернадського П.Флоренський назвав «одним із найблискучіше обдарованих людей другої половини XIX століття» [8, 217-218], започаткував наукове вивчення спадщини Нізамі, став основоположником українського нізамізнавства.

Між зробленим М.Гулаком у галузі азербайджанської літератури та А.Кримським<sup>2</sup>, а саме він стане найяскравішою постаттю в освоєнні/рецепції Нізамі в Україні XX ст. – було немало фактичного матеріалу, який свідчив про інтерес до культури братнього народу, спроби визначити зумовлені різними чинниками точки дотику, перехрестя думок, типологічні схожості. Бібліографічні каталоги підтверджують це [9]. А.Кримський, який поєднував у собі україніста (вченого і письменника, перекладача) та іраніста, арабіста, тюрколога, осмислював/вивчав спадщину Нізамі у кількох площинах: великому контексті літератур Близького і Середнього Сходу (світової літератури) і малому, національному контексті: обидва були однаково важливі для того, аби переконати, що всі конститутивні риси ренесансної епохи знайшли своє

<sup>2</sup> Ще 1890 року А.Кримський, одержавши чергового листа від І.Франка, в якому той ділиться враженнями від німецькомовних перекладів перської поезії Боденштедтом та перспектив публікації українських, писав: «...я...зачудувався, побачивши, що перська поезія Вам не незнайна. Бо, бачте, тут, у Росії, мені стає аж досадно, що ніхто нічогосінько не тямить про Схід...Все знаття обмежується тим, що «Фірдуосі, Сааді та Хафіз – світові поети», їх писань ніхто ніколи не читав» (Кримський А. Твори в 5 т. – Т. 5, кн. 1. – К., 1973. – С. 14)

відображення у його спадщині. Науковці – Р.Алієв, М.Ібрагімов, А.Гаджієв – переконливо показали, що час, на який припадає творчість Нізамі, Хакані, Фелекі, Месхеті та ін., був «піком азербайджанського Ренесансу» [10]. Йдучи за тим же М.Кундерою, світова література – не небо над головою у даному випадку азербайджанців, не «ідеальна реальність» [4, 60], вони – її творці.

В осмисленні цілісного організму світової літератури А.Кримський намічає на матеріалі спадщини Нізамі проблеми, висвітлення яких змушує визначитися, зайняти певну, не оборонну, а скоріше наступальну позицію. Ерудиція, рівень володіння фактами сприяли задумові. Оцінка Нізамі Гаммером, Гете, думки про літературну епоху, висловлені Ф.Ердманом, Ф.Шармуа, Й.Шерром, А.Шпренгером стимулювали розмисли над створеним. Постать Нізамі – великого поета Близького і Середнього Сходу, азербайджанського мислителя – постала уже в датованій 1897 роком статті до енциклопедичного словника Брокгауза-Ефрона «Нізамі» (т. 41, с.58), по тому – 1924 року – у праці А.Кримського «Хафіз та його пісні...» [11]. В історико-літературному нарисі «Тисяча і одна ніч» («праця...є тільки спробою», – зазначав учений [12]), – А.Кримський засвідчив уміння застосовувати задля реалізації задуму літературознавчого дослідження різні підходи: культурно-історичний, порівняльний, типологічний, структуральний і так переконливо доводити зв'язок того чи іншого матеріалу (сюжетного, тематичного, образного тощо) з давньоіндійським, багдадським, каїрським пластом, міркувати про авторство «1001 ночі». У праці «Хафіз та його пісні», використавши попередній досвід, автор ставить за мету простежити розвиток жанру газелі в літературах Сходу упродовж шести віків – від Рудакі до Хафіза: хронологічно сюди увійшла і газель Нізамі. Сьогодні можна стверджувати, що в українській компаративістиці, сходознавстві це було перше наукове дослідження, в якому використані можливості типологічних студій з метою показати газель у ряду «варіант-інваріанти», визначивши типологічно спільне, але й відмінне, національне. Ще задовго до появи праць Хоутеми (1924), М.Марра (1935), К.Кекелідзе (1936), Я.Рипки (1938), А.Кримський звертається до газелі Нізамі, представленій найповніше раннім періодом творчості. Саме вона приводить автора до висновку про особне місце газелі азербайджанського майстра. Поезія Нізамі не повторює слабких і сильних сторін газелі Рудакі, його знахідок у римуванні, відборі лексики, системі образів, архітектоніки, музичності, «підтексту нап'яків», які, спостерігав Й.Брагінський, перечитуючи Рудакі, «існують у всій ситуації вірша, а порою й у всій складності духовного світу поета, у всьому обсязі... поетичного переживання...» [13]. Тут гармонія форми і змісту, ідеальне чуття слова, усе, що дозволяє говорити про своєрідний почерк. Дослідження газелі, представлені творчістю Рудакі, Нізамі, Румі, Сааді, Ха-

фіза (сюди б додати Хакані) підводить вченого до висновку, що «для Хафіза незрівнянним, недосяжним зразком поетичної елегантності» є Нізамієве віршування [11, 18]. І далі: «З особливим прихиллям цитується в ліричного Хафіза романтик-епік Нізамі. А найчастіше згадуються популярні персонажі з Нізамієвих поем «Хосров і Шірін», ... «Меджнун та Лейла», повість про Беграма-Гура..., «Книга про Олександра Македонського» [11, 125]. Дослідження газелі Нізамі, вивільненої від строфічної замкнутості бейтів, позбавленої уривчастої форми, давало підстави судити про її своєрідність, «новий тип» (Й.Брагінський). Можна сказати, що саме цією працею автор переконливо обґрунтовує свій погляд на Нізамі саме як азербайджанського поета, до якого, повторююсь, по суті, прийшов іще «Історією Персії...». Названа студія дозволяє говорити не про «еволюцію поглядів Кримського» [14] стосовно Нізамі, як на це вказує, наприклад, Г.Алієв, не про те, що в своїх висновках учений особливо на початку роботи з поетовою творчою спадщиною був «зв'язаний у своїх висновках з європейською орієнталістикою» [14, 18], а про різні аспекти/виміри її, спадщини, дослідження, відтак – різні завдання. Аналізуючи газелі Нізамі, Е.Бертельс, в унісон А.Кримському, висновує – це «не випадкове поєднання різнорідних двовіршів, об'єднаних тільки спільністю метра і рими, це художнє ціле, що має чітко виражене індивідуальне забарвлення» [15]. У жорстких рамках тогочасних літературних канонів Нізамі, творячи, умів варіювати, використовувати добре відоме «старе» (теми, сюжети, образи) для досягнення своєї мети. Способи «кристалізації думок» Нізамі вражають, що особливо помітно в «Хамсе» і не раз підкреслюється А.Кримським, навіть при тому, що вчений в цілому був захоплений Хафізовою газеллю, яка «вишуканістю форми і художньою силою» вважалася персами «найбільш класичною» [16].

Як видно з наявних (опублікованих і тих, що й досі зберігаються/залишаються у фондах наукової бібліотеки імені В.Вернадського) [17] праць, постать Нізамі у період від 1897 – до 1939 років досить часто потрапляє в поле зору А.Кримського не лише принагідно, у зв'язку з роботою над іншим, зосібна перським, матеріалом: Азербайджан, показує О.Василюк, цікавить А.Кримського ще зі студентських років [17, 77]. Висліди вченого цього часу чи не найточніше можна схарактеризувати словами І.Франка зі статті «Наша поезія в 1901 році»: «всюди він (А.Кримський – Л.Г.) вносить своє власне «я» в такій мірі, як мало котрий наш письменник... Він силкується бути якомога об'єктивним, правдивим, не втратити ані крихточки тої правди, що стоїть у нього перед душею, і переливає її на папір з усіма іноді зовсім випадковими акцесоріями, до яких, розуміється, в першій лінії належать особисті настрої та почуття» [18].

Довколаювілейні події – 1941 року готувалися відзначити 800-ліття Нізамі – внесли певні зміни в наукові плани вченого, хоч не змінили характеру, «виразного орієнтального змісту»/настрою, чи, як пише І.Ольшевський, «близькосхідної енергетики його вислідів» [19]. Це при тому, що довелося пережити йому у зв'язку з різними «сценаріями» 30-х років, ВУА-Нівськими, видавничими, сфабрикованою СБУ, родинними: того ж 1941 А.Кримському виповнювалося 70, з них – 50 років, відданих орієнталістиці. 1939 року А.Кримський одержав замовлення Азербайджанської філії АН СРСР на підготовку дослідження, присвяченого творчості Нізамі. У листі до І.Крочковського А.Кримський пише про це так: «До мене прибула депутація з Азербайджану: Мікаель Рафілі, Расу Рза і Сулейман Рустам з великим проханням підготувати книгу «Нізамі та його сучасники», до десяти друкованих аркушів, аби вона була видана до...ювілею» [20], у майже «фізично неможливий», зізнавався вчений, термін і тут же додав: «по-шарлатанськи поспішати я не здатний». Проте, як свідчать листи, пізніше погодився: замовники пішли на поступки в часі, знаючи, очевидно, що іншого автора у 30-ті роки просто не існувало. У передмові до російського видання творів Нізамі відомий і високо поціновуваний А.Кримським нізамізнавець А.Бергельс констатуватиме: «Поєми Нізамі стали читати в Європі й Росії дуже недавно». В Росії – від 40-х років, уже після ювілею [21]. Це при тому, що уже 1697 року про нього згадувала «Східна бібліотека» Де Ербело, 1775 – Руссо, 1818 – Гаммер, Гете. Велика, понад 400 сторінок, книга була завершена на початку 1941 року, але видана лише 1981 в Баку. М.Мірошніченко прямо пов'язує запізніле видання з репресіями й арештом ученого [2, 13]. Архітектонікою монографія «Нізамі та його сучасники» дуже нагадує фундаментальну працю А.Кримського «Хафіз та його пісні...», частково «Историю арабов и арабской литературы, светской и духовной...»: історіографія питання («Изучение Низами», 1 розділ) – від перших згадок про нього до 1940 року; характеристика епохи, з використанням арабських, перських, грузинських, вірменських джерел (2 розділ). Третій і четвертий розділи - це висвітлення основних напрямів розвитку літератури Ірану XII ст., де західна його частина, - власне Азербайджан – займає центральне місце. Детально аналізуючи літературну епоху Нізамі, відзначену активним розвитком філософсько-містичної течії суфізму та його впливом на різні літературні жанри, автор звертає особливу увагу на релігійну, дидактичну, любовну поезію «віку крайнощів», де панегірична поезія співіснувала з містичною, суфійською, - еретичне крило якої «давало простір птахам думок», що втілювалися в суфійську еротичну символіку, натуралістичні образи – коди любові, коханої, чашника, вина тощо. Це ґрунтовно опрацьоване дослідником тло, на якому з'явилася унікальна

постать Нізамі, що йому рівного «не було віршівника в нашому старому світі» [11, 188]. Чого тільки варте його прочитання Хакані – «одного із найбільших в історії всієї персомовної літератури поета епохи Нізамі», «Піндара Сходу» [22]. Вчитуючись у розмисли А.Кримського, не можна не помітити й прагнення, розкриваючи епоху XII ст. в персомовній літературі, зацентрувати на тому особливому, що свідчило про закоріненість слова Нізамі у власний, азербайджанський ґрунт, який «силу дав віршам, щоб вистояти ними» («Хосров і Ширін») [21, 63], бути новатором не в темі, сюжеті, ба навіть не жанрі, а в слові:

Мы лишь в слове живем  
Нас объемлет великое слово.  
В нем бесследно сгореть  
Наше сердце всечасно готово.  
«Скарбниця таємниць» [21, 22]

А.Кримському важливо було показати, як «місцева» (азербайджанська) поетична свідомість поступово трансформувала арабо-перську поетологічну систему, що, власне, й дало підстави М.Марру говорити про Нізамі, який лексикою, стилем «був своїм для Кавказу, зокрема, для етнічної групи, що до останнього часу зберігала перську традицію в літературі». Проте основне навантаження у монографії покладалося на останній, п'ятий розділ: «У мене нарис життя і літературної діяльності Нізамі, - писав А.Кримський у першому розділі монографії, - віднесений у самий кінець... роботи, як її завершення» [22, 98]. І далі: «Завдання моє – давати не широкі узагальнення, а фіксувати ті історико-літературні факти, які документально незаперечні й становлять достовірний матеріал для висновків» [22, 98]. Як видно із датованої ще 1924 роком праці [11], до роботи над монографією про Нізамі А.Кримський був добре підготовлений. Від 90-х років XIX ст., коли з'явилися перші матеріали так чи інакше пов'язані з його постаттю (переклади, рецензії, статті, передмови), розмисли про поезію Майстра поглиблювалися щораз іншим/новим матеріалом: «над Хафізом, - приходять до висновку вчений, - мав велику силу шейх Нізамі XII в.» [11, 188]. А.Кримський не раз зазначає, що «Нізамі міг-таки справді дорогим бути для Хафіза з багатьох літературних поглядів, ... може бути, для його душі близький був сам образ отого поета – шийїта, засудженого жити самітником серед палкої сунітської людності м. Гянджі» [11, 189]. Ці думки, так само, як і міркування над особливостями літературної епохи, висловленими в чотирьох розділах монографії ставлять під сумнів висновки деяких дослідників про те, що книга у зв'язку з відсутністю останньої, п'ятої частини неповна (академік А.Алізаде за життя запевняв, що п'ятий розділ існував [14, 20]); 50 сторінок рукопису праці, одна



з яких має назву «Нізамі. Дитячі та юнацькі роки. Лірика» зберігаються у відділі рукописів бібліотеки імені В.Вернадського). Проте висновки, до яких прийшов учений у чотирьох попередніх розділах, по суті визначили ті найважливіші проблеми, як мав освітлювати А.Кримський в останньому. У тому числі не менш важливо й те, як розставив акценти вчений у всіх розділах (це 485 сторінок!), це перше, друге – як, під яким кутом зору прочитає вчений джерела, присвячені творчості Нізамі (європейські й східні), третє – як оцінює А.Кримський позиції/підходи сучасних йому орієталістів – М.Марра, К.Чайкіна, Е.Бертельса, Я.Рипки – до осмислення поетової художньої спадщини, парадигми творчості, концептуальних основ «П'ятириці», тих «художніх і позахудожніх начал» що робили творчість Нізамі «привабливою» для середньовічного Сходу [23].

Дослідження А.Кримського про Нізамі, «романтично-епічного» поета, який «...залишився...наочним підручником поетичної елегантності» [11, 185], майстра нового жанру «Хамсе», що вніс із собою в літератури Близького і Середнього Сходу низку нових поетичних форм – на зразок сакі-наме, месневі-наме, оживив джаваби, татаббуати, назіре мало помітний вплив не лише на подальше вивчення його спадщини. І не тільки в Україні, а й Росії, Європі. Вони сприяли ще одному рівневі рецепції – художнім перекладам, виконаним В.Мисиком, Л.Первомайським, В.Баркою, С.Тельнюком, М.Мірошніченком, а також вирішенню важливих практичних і теоретичних проблем художнього перекладу з віддалених мов, порушуваних Лесею Українкою, О.Фінкелем, П.Ріттером, О.Баранниковим і, насамперед, самим А.Кримським.

#### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:**

1. *Грицик Л.* Огузький епос «Кітабі-деде-Коркут». Пісня про Домрула // Зарубіжна література. Тексти. Літературно-наукові статті. – К., 2006. С. 543-549. 2. *Мірошніченко М.* Зійшло сонце у Ширвані. Азербайджанська поезія ХІІ-ХХ століть. Літературознавчі імпресії // Антологія азербайджанської поезії. У 2-х т. Т. 1. ХІІ- початок ХХ ст. К.: Етнос, 2006. С. 13. 3. *Кочубей Ю.* Внесок українських вчених у вивченні азербайджанської культури // Україна-Азербайджан: минуле, сучасне, майбутнє. – К., 2004. С. 39. 4. *Кундера М.* Занавес. – СПб, 2010. С. 70. 5. *Нізамі.* Пять поэм. – М., 1988. С. 23. 6. *Кримський А.* Історія Персії та її письменства // Кримський А. Твори в п'яти томах. Сходознавство. – К., 1974. Т.4. С.131. 7. *Крымский А.Е.* Низами и его современники. – Баку, 1981. – С. 100. 8. *Іванічук Р.* Четвертий вимір. Шрами на скалі. – Х., 2007. С. 24. 9. Див., наприклад, *Систематичний* покажчик до ж. «Східний світ» -«Червоний Схід» (1927-1931). Склали: Р.Лівшиц і Х.Наделе. Заг. Ред. А.Ковалівського. 10. *Ібрагімов М.* Низами Гянджеви и азербайджанский Ренессанс // Матеріали науч.конф., посв. проблеме «Азербайджанская культура ХІ-ХІІ в. и творчество Низами Гянджеви». – Баку, 1980. – С. 14. 11. *Кримський А.* Хафіз та його пісні

// Крымский А. Твори в п'яти томах. Сходознавство. – К., 1974. Т.4. 12. *Исследование о 1001 ночи, её составе и возникновении со вступительным историко-литературным очерком А.Крымского* // Труды по востоковедению, изд. Лазаревским институтом восточных языков. Выпуск VIII. – М., 1904. С. V. 13. *Брагинский И.* Абу Абдаллах Джафер Рудаки. – М., 1983. С. 73. 14. *Алиев Г.* Академик А.Е.Крымский и его сочинение «Низами и его современники» // Крымский А.Е. Низами и его современники. Баку, 1981. С. 18. 15. *Бертельс Е.Н.* Низами. Творческий путь поэта. – М., 1956. С. 237. 16. *Крымский А.* Омар Хайям и персидские поэты X-XVI веков // Омар Хайям и персидские поэты X-XVI веков. – М., 2007. С. 400. 17. Див. про них у публікації *Василюк О.* Азербайджан у наукових працях Агатангела Крымського // 36. «Схід і діалог цивілізацій». До ювілею Ю.М.Кочубея. – К., 2012. С. 64-81. 18. *Франко І.* Зібрання творів у 50 т. Т. 33. – К., 1976. С. 188. 19. *Ольшевський І.* Поклик Сходу. – Луцьк, 2012. С. 156. 20. *Переписка* академиком А.Е.Крымского и И.Г.Крачковского (1920-30-х годов) // Неизвестные страницы отечественного востоковедения. – М.: Вост.л-ра, РАН, 1997. С. 306. Цит. за О.Василюк. Азербайджан у наукових працях Агатангела Крымського // 36. «Схід і діалог цивілізацій». До ювілею Ю.М.Кочубея. – К., 2012. С. 74. 21. *Бертельс А.* Низами // Низами. Пять поэм. – М., 1988. С. 15. 22. *Крымский А.* Низами и его эпоха. – Баку, 1981. С. 393-437. 23. *Исмаилов Х., Султанова Р.* Канон – инвариант восточного литературного процесса. Проблемы методологии ориенталистики // Теория литературы. Литературный процесс. – М., 2001. С. 83.

**Грицик Л.**, д.филол.н., проф.,  
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

### **Творчество Низами Гянджеви: формы рецепции в Украине**

*В статье прослеживаются основные этапы и формы рецепции творчества Низами в Украине. Основное внимание сосредоточено на исследованиях М.Гулака и А.Крымского.*

*Ключевые слова: персидская, азербайджанская литература, этапы, формы рецепции.*

**Grycyk L.**, Doctor of Philology, prof.  
Taras Shevchenko National University of Kyiv

### **Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv Nizami Ganjavi: forms of the creative reception in Ukraine**

*The main stages and forms of the Nizami's works reception in Ukraine are observed. The main focus is made on the researches by M.Gulak and A.Krymskyj.*

*Key words: Persian, Azerbaijanian literature, stages, forms of the reception.*